अनुसूची-२

(दफा ४ तथा अनसूची-१ को भाग-२ सँग सम्बन्धित)

चुमनुब्री गाउँपालिका

स्थानीय राजपत्र

खण्ड : ९	संख्या : २१	मिति : २०८३/०६/१३

भाग-२

चुमनुब्री गाउँपालिकाको बाल संरक्षण मापदण्ड, २०८३

चुमनुब्री गाउँपालिका
सिर्दिबास, गोरखा
गण्डकी प्रदेश

चुमनुब्री गाउँपालिकाको बाल संरक्षण मापदण्ड, २०८३

प्रस्तावना

नेपालको संविधान, बालबालिका सम्बन्धी ऐन, २०७५, बालबालिका सम्बन्धी नियमावली, २०७८, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४, राष्ट्रिय बालबालिका नीति, २०८० तथा बालबालिकाको अधिकार संरक्षणसम्बन्धी प्रचलित कानून र नेपालले अनुमोदन गरेका अन्तर्राष्ट्रिय बाल अधिकारसम्बन्धी महासन्धि तथा मापदण्डबाट प्रत्याभूत बाल अधिकारको संरक्षण, सम्मान, प्रवर्द्धन र परिपूर्ति गर्दै चुमनुब्री गाउँपालिकाभित्र रहेका प्रत्येक बालबालिकालाई हिंसा, दुर्व्यवहार, शोषण, उपेक्षा, बालश्रम, बालविवाह, बेचबिखन, यौन दुर्व्यवहार तथा अन्य जोखिमबाट सुरक्षित राख्न आवश्यक संस्थागत व्यवस्था गर्न वाञ्छनीय भएकोले,

चुमनुब्री गाउँपालिकाको भौगोलिक विकटता, हिमाली तथा दुर्गम बस्ती, प्राकृतिक विपद्को जोखिम, विद्यालय तथा स्वास्थ्य सेवामा सीमित पहुँच, पर्यटन तथा पदयात्रा गतिविधि, मौसमी आवागमन तथा बसाइँसराइ, परिवारबाट अस्थायी रूपमा अलग हुनुपर्ने अवस्था तथा सूचना प्रविधिको बढ्दो प्रयोगलाई समेत ध्यानमा राखी,

बालबालिकाको सर्वोत्तम हित, भेदभावरहितता, जीवन, विकास, संरक्षण तथा बाल सहभागिताका सिद्धान्तलाई स्थानीय शासनको नीति, योजना, कार्यक्रम, सेवा प्रवाह तथा संस्थागत व्यवहारमा मूलप्रवाहीकरण गर्न चुमनुब्री गाउँपालिकाले यो मापदण्ड बनाएको छ।

परिच्छेद—१
प्रारम्भिक

१. संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ

(१) यस मापदण्डको नाम **"चुमनुब्री गाउँपालिकाको बाल संरक्षण मापदण्ड, २०८३"** रहेको छ।

(२) यो मापदण्ड गाउँ कार्यपालिकाबाट स्वीकृत भई स्थानीय राजपत्रमा प्रकाशन भएको मितिदेखि लागू हुनेछ।

२. उद्देश्य

यस मापदण्डका उद्देश्य देहायबमोजिम हुनेछन्—

(क) गाउँपालिकाभित्रका सबै बालबालिकालाई हिंसा, दुर्व्यवहार, शोषण, उपेक्षा तथा अन्य जोखिमबाट संरक्षण गर्नु,

(ख) बालबालिकासँग प्रत्यक्ष काम गर्ने निकाय तथा संस्थामा सुरक्षित, बालमैत्री र उत्तरदायी वातावरण सिर्जना गर्नु,

(ग) बाल संरक्षणका घटना पहिचान, सूचना, प्रतिवेदन, उद्धार, केस व्यवस्थापन, सेवा रेफरल तथा पुनर्स्थापनाको स्पष्ट प्रणाली स्थापना गर्नु,

(घ) बालबालिकामाथि हुने शारीरिक, मानसिक तथा यौन दुर्व्यवहार रोकथाम गर्नु,

(ङ) बालविवाह, बालश्रम, बालबेचबिखन, बाल तस्करी, लागूपदार्थ दुरुपयोग तथा अन्य जोखिम न्यूनीकरण गर्नु,

(च) विपद्, दुर्घटना तथा आपत्कालीन अवस्थामा बालबालिकाको विशेष संरक्षण सुनिश्चित गर्नु,

(छ) बालबालिकाको गोपनीयता, मर्यादा तथा व्यक्तिगत सूचनाको संरक्षण गर्नु,

(ज) बालबालिकालाई आफूलाई असर पार्ने निर्णय तथा कार्यक्रममा अर्थपूर्ण सहभागिताको अवसर प्रदान गर्नु,

(झ) बाल संरक्षणलाई स्थानीय योजना, बजेट, सेवा तथा विकास प्रक्रियामा संस्थागत गर्नु।

३. परिभाषा

विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस मापदण्डमा—

(क) **"बालबालिका"** भन्नाले प्रचलित कानूनबमोजिम अठार वर्ष उमेर पूरा नगरेको व्यक्ति सम्झनुपर्छ।

(ख) **"बाल संरक्षण"** भन्नाले बालबालिकालाई हिंसा, दुर्व्यवहार, शोषण, उपेक्षा, बालश्रम, बालविवाह, बेचबिखन, यौन दुर्व्यवहार, जोखिम तथा अन्य हानिकारक अवस्थाबाट सुरक्षित राख्ने तथा जोखिममा परेका बालबालिकाको संरक्षण, उद्धार, उपचार, पुनर्स्थापना र पुनःएकीकरण गर्ने समग्र प्रक्रिया सम्झनुपर्छ।

(ग) **"बाल यौन दुर्व्यवहार"** भन्नाले प्रचलित कानूनबमोजिम बालबालिकामाथि गरिने कुनै पनि प्रकारको यौनजन्य दुर्व्यवहार, शोषण वा अनुचित सम्पर्क सम्झनुपर्छ।

(घ) **"बाल कल्याण अधिकारी"** भन्नाले प्रचलित कानूनबमोजिम गाउँपालिकामा बाल संरक्षणसम्बन्धी कार्यका लागि तोकिएको वा नियुक्त भएको अधिकारी सम्झनुपर्छ।

(ङ) **"बाल अधिकार समिति"** भन्नाले प्रचलित कानून तथा स्थानीय कानूनबमोजिम गठन भएको स्थानीय बाल अधिकार समिति सम्झनुपर्छ।

(च) **"केस व्यवस्थापन"** भन्नाले जोखिममा परेको बालबालिकाको अवस्था पहिचान, मूल्याङ्कन, योजना निर्माण, सेवा तथा संरक्षणको व्यवस्था, अनुगमन र पुनर्स्थापनासम्मको व्यवस्थित प्रक्रिया सम्झनुपर्छ।

(छ) **"संरक्षणकर्मी"** भन्नाले बालबालिकासँग प्रत्यक्ष काम गर्ने कर्मचारी, शिक्षक, स्वास्थ्यकर्मी, समाजसेवी, स्वयंसेवक, प्रशिक्षक, चालक, सहयोगी वा अन्य व्यक्ति सम्झनुपर्छ।

(ज) **"संस्था"** भन्नाले विद्यालय, स्वास्थ्य संस्था, गैरसरकारी संस्था, सामुदायिक संस्था, बाल क्लब, होटल, होमस्टे, पर्यटन व्यवसाय, खेलकुद संस्था, धार्मिक संस्था, बालगृह, परियोजना तथा बालबालिकासँग प्रत्यक्ष सम्पर्कमा आउने अन्य निकाय सम्झनुपर्छ।

(झ) **"गाउँपालिका"** भन्नाले चुमनुब्री गाउँपालिकालाई सम्झनुपर्छ।

(ञ) **"कार्यपालिका"** भन्नाले चुमनुब्री गाउँ कार्यपालिका लाई सम्झनुपर्छ।

परिच्छेद—२
बाल संरक्षणका मूल सिद्धान्त

४. सर्वोत्तम हित

बालबालिकासम्बन्धी कुनै निर्णय, सेवा, उद्धार, संरक्षण, अनुसन्धान वा कारबाही गर्दा बालबालिकाको सर्वोत्तम हितलाई प्राथमिकता दिइनेछ।

५. भेदभाव निषेध

जात, जाति, भाषा, धर्म, लिङ्ग, अपाङ्गता, आर्थिक अवस्था, सामाजिक अवस्था, भौगोलिक क्षेत्र, पारिवारिक अवस्था वा अन्य कुनै आधारमा बालबालिकामाथि भेदभाव गरिने छैन।

६. बाल सहभागिता

बालबालिकालाई आफूलाई प्रत्यक्ष असर पर्ने विषयमा उमेर, परिपक्वता र क्षमताअनुसार आफ्नो धारणा व्यक्त गर्ने अवसर प्रदान गरिनेछ।

७. गोपनीयता

बाल संरक्षणसम्बन्धी घटना, उजुरी, केस फाइल, स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक विवरण, फोटो, भिडियो तथा व्यक्तिगत सूचना अनधिकृत रूपमा सार्वजनिक गरिने छैन।

८. बालमैत्री व्यवहार

बालबालिकासँग काम गर्दा सम्मानजनक भाषा, सकारात्मक अनुशासन, सुरक्षित वातावरण र बालमैत्री सञ्चारको प्रयोग गरिनेछ।

९. कुनै पनि प्रकारको हिंसाप्रति शून्य सहनशीलता

बालबालिकामाथि हुने कुटपिट, गालीगलौज, अपमान, धम्की, डर देखाउने, यौनजन्य व्यवहार, शोषण, भेदभाव, उपेक्षा वा अन्य हिंसालाई स्वीकार गरिने छैन।

परिच्छेद—३
संस्थागत बाल संरक्षण प्रणाली

१०. बाल संरक्षण मापदण्डको पालना

(१) गाउँपालिकाका सबै शाखा, वडा कार्यालय, विद्यालय, स्वास्थ्य संस्था तथा बालबालिकासँग प्रत्यक्ष सम्पर्कमा आउने गाउँपालिका क्षेत्रभित्रका सार्वजनिक, निजी तथा सामाजिक संस्थाले यस मापदण्डको पालना गर्नुपर्नेछ।

(२) बालबालिकासँग प्रत्यक्ष काम गर्ने प्रत्येक संस्थाले यस मापदण्डअनुकूल आफ्नो संस्थागत बाल संरक्षण आचारसंहिता तथा कार्यप्रणाली तयार गरी लागू गर्नुपर्नेछ।

(३) संस्थाको प्रमुख बाल संरक्षण मापदण्ड कार्यान्वयनका लागि जिम्मेवार हुनेछ।

११. बाल संरक्षण सम्पर्क व्यक्ति

(१) प्रत्येक वडा कार्यालय, विद्यालय, स्वास्थ्य संस्था तथा बालबालिकासँग प्रत्यक्ष काम गर्ने संस्थाले कम्तीमा एक जना **बाल संरक्षण सम्पर्क व्यक्ति** तोक्नुपर्नेछ।

(२) बाल संरक्षण सम्पर्क व्यक्तिको मुख्य काम—

(क) बाल संरक्षणसम्बन्धी सूचना तथा उजुरी प्राप्त गर्ने,

(ख) तत्काल जोखिम मूल्याङ्कन गर्ने,

(ग) बाल कल्याण अधिकारीलाई जानकारी गराउने,

(घ) आवश्यक सेवा तथा रेफरलको समन्वय गर्ने,

(ङ) संस्थाभित्र बाल संरक्षणसम्बन्धी अभिलेख राख्ने,

(च) बाल संरक्षणसम्बन्धी सचेतना तथा अभिमुखीकरण सञ्चालन गर्ने हुनेछ।

१२. स्थानीय बाल अधिकार समिति

स्थानीय बाल अधिकार समितिले प्रचलित कानूनबमोजिम बाल अधिकार तथा बाल संरक्षणको समग्र नीति, समन्वय, अनुगमन, संरक्षण तथा प्रवर्द्धनसम्बन्धी कार्य गर्नेछ।

१३. बाल कल्याण अधिकारी

बाल कल्याण अधिकारीले-

(क) बाल संरक्षणसम्बन्धी सूचना तथा उजुरी प्राप्त गर्ने,

(ख) बालबालिकाको जोखिम मूल्याङ्कन गर्ने,

(ग) केस व्यवस्थापन गर्ने,

(घ) आवश्यक उद्धार तथा अस्थायी संरक्षणको समन्वय गर्ने,

(ङ) स्वास्थ्य, शिक्षा, प्रहरी, कानुनी सहायता, मनोसामाजिक सेवा तथा अन्य आवश्यक सेवामा रेफर गर्ने,

(च) परिवारमा पुनःएकीकरण तथा पुनर्स्थापनाको व्यवस्था मिलाउने,

(छ) बाल संरक्षणसम्बन्धी अभिलेख तथा तथ्याङ्क व्यवस्थापन गर्ने,

(ज) बाल अधिकार समितिमा नियमित प्रतिवेदन पेश गर्ने,

(झ) बाल संरक्षणसम्बन्धी संस्थाहरूको क्षमता विकास तथा अनुगमन गर्नेछ।

(ञ) प्रचलित कानुन बमोजिमका अन्य कार्यहरू गर्नेछ।

परिच्छेद—४
कर्मचारी तथा संरक्षणकर्मीसम्बन्धी मापदण्ड

१४. नियुक्ति तथा संलग्नता

बालबालिकासँग प्रत्यक्ष सम्पर्कमा रहने कर्मचारी, शिक्षक, प्रशिक्षक, स्वयंसेवक, परामर्शदाता, चालक, सहयोगी तथा अन्य व्यक्तिको छनोट गर्दा बाल संरक्षण तथा बालमैत्री व्यवहारलाई आवश्यक योग्यता र जिम्मेवारीको रूपमा लिइनेछ।

१५. आचारसंहिता

बालबालिकासँग काम गर्ने प्रत्येक व्यक्तिले अनुसूची—१ बमोजिमको बाल संरक्षण आचारसंहितामा हस्ताक्षर गर्नुपर्नेछ।

१६. निषेधित व्यवहार

बालबालिकासँग काम गर्ने कुनै व्यक्तिले—

(क) कुटपिट वा शारीरिक दण्ड दिने,

(ख) गाली, अपमान वा धम्की दिने,

(ग) यौनजन्य टिप्पणी, संकेत वा व्यवहार गर्ने,

(घ) बालबालिकासँग अनुचित व्यक्तिगत सम्बन्ध स्थापना गर्ने,

(ङ) व्यक्तिगत भेटघाट वा गोप्य सम्पर्क कायम गर्ने,

(च) सामाजिक सञ्जालमार्फत अनुचित सम्पर्क गर्ने,

(छ) बालबालिकाको फोटो वा भिडियो अनुमति तथा संरक्षण मापदण्डविना प्रकाशन गर्ने,

(ज) बालबालिकालाई निजी आर्थिक, राजनीतिक वा अन्य स्वार्थका लागि प्रयोग गर्ने,

(झ) बालबालिकालाई मदिरा, सुर्तीजन्य पदार्थ वा लागूपदार्थ प्रयोग गर्न दिने,

(ञ) बालबालिकालाई गैरकानुनी वा जोखिमपूर्ण कार्यमा संलग्न गराउने कार्य गर्न पाउने छैन।

परिच्छेद—५
बालबालिकामाथि हुने हिंसा तथा दुर्व्यवहार रोकथाम

१७. शारीरिक दण्ड निषेध

बालबालिकालाई कुनै पनि कारणले कुटपिट, थप्पड, लात, वस्तुले हिर्काउने, उभ्याएर राख्ने, घाममा/चिसोमा राख्ने वा अन्य शारीरिक दण्ड दिन पाइने छैन।

१८. मानसिक हिंसा निषेध

गाली गर्ने, अपमान गर्ने, सार्वजनिक रूपमा बेइज्जत गर्ने, डर देखाउने, धम्की दिने, जातीय वा लैङ्गिक अपमान गर्ने तथा निरन्तर मानसिक दबाब दिने कार्य निषेध हुनेछ।

१९. यौन दुर्व्यवहार निषेध

बालबालिकामाथि कुनै पनि प्रकारको यौनजन्य दुर्व्यवहार, शोषण, अनुचित स्पर्श, अश्लील सामग्री देखाउने, यौनजन्य सञ्चार गर्ने वा यौन प्रयोजनका लागि प्रयोग गर्ने कार्य पूर्ण रूपमा निषेध हुनेछ।

२०. उपेक्षा निषेध

बालबालिकाको आधारभूत खाना, आवास, शिक्षा, स्वास्थ्य, सुरक्षा तथा भावनात्मक आवश्यकताप्रति जानाजान बेवास्ता गर्ने कार्यलाई बाल संरक्षण जोखिमको रूपमा लिइनेछ।

परिच्छेद—६
बालविवाह, बालश्रम तथा बेचबिखन नियन्त्रण

२१. बालविवाह रोकथाम

गाउँपालिकाले बालविवाह रोकथामका लागि वडा, विद्यालय, बाल क्लब, महिला समूह, प्रहरी, स्वास्थ्य संस्था, धार्मिक तथा सामुदायिक नेतृत्व र अभिभावकसँग समन्वय गरी निरन्तर कार्यक्रम सञ्चालन गर्नेछ।

बालविवाह हुन लागेको सूचना प्राप्त भएमा सम्बन्धित वडा कार्यालय, बाल कल्याण अधिकारी तथा प्रहरीलाई तत्काल जानकारी गराइनेछ।

२२. बालश्रम निषेध

बालबालिकालाई जोखिमपूर्ण, शोषणकारी वा कानूनले निषेध गरेको श्रममा लगाउन पाइने छैन।

पर्यटन, होटल, होमस्टे, रेष्टुरेन्ट, निर्माण, यातायात, कृषि तथा अन्य व्यवसायमा बालश्रम प्रयोग नगर्ने व्यवस्था सम्बन्धित व्यवसायीले गर्नुपर्नेछ।

२३. बेचबिखन तथा ओसारपसार

बालबालिकालाई रोजगारी, शिक्षा, विवाह, पर्यटन, धार्मिक यात्रा वा अन्य कुनै बहानामा जोखिमपूर्ण वा गैरकानुनी रूपमा अन्यत्र लैजाने कार्य रोक्न गाउँपालिकाले प्रहरी तथा सम्बन्धित निकायसँग समन्वय गर्नेछ।

परिच्छेद—७
विद्यालय तथा शैक्षिक संस्थामा बाल संरक्षण

२४. सुरक्षित विद्यालय

प्रत्येक विद्यालयले—

(क) बालमैत्री तथा हिंसामुक्त वातावरण कायम गर्ने,

(ख) बाल संरक्षण सम्पर्क व्यक्ति तोक्ने,

(ग) उजुरी तथा गुनासो राख्ने सुरक्षित माध्यम उपलब्ध गराउने,

(घ) विद्यालयमा शारीरिक तथा मानसिक दण्ड पूर्ण रूपमा निषेध गर्ने,

(ङ) बाल यौन दुर्व्यवहार रोकथाम तथा प्रतिवेदन प्रणाली लागू गर्ने,

(च) विद्यालय आउने-जाने क्रममा बालबालिकाको सुरक्षा सुनिश्चित गर्ने,

(छ) जोखिममा रहेका बालबालिकाको पहिचान गरी सम्बन्धित निकायमा रेफर गर्नेछ।

२५. शिक्षक तथा कर्मचारीको जिम्मेवारी

शिक्षक वा कर्मचारीले बाल संरक्षण जोखिम वा हिंसाको घटना थाहा पाएमा आफैंले गोप्य रूपमा मिलाउने, दबाउने वा प्रमाण नष्ट गर्ने कार्य गर्न पाउने छैन। घटना निर्धारित प्रक्रियाबमोजिम बाल संरक्षण सम्पर्क व्यक्ति वा बाल कल्याण अधिकारीलाई जानकारी गराउनुपर्नेछ।

परिच्छेद—८
स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक संरक्षण

२६. स्वास्थ्य संस्थाको जिम्मेवारी

स्वास्थ्य संस्थाले बालबालिकालाई बालमैत्री, भेदभावरहित तथा गोपनीय स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउनेछ।

२७. मनोसामाजिक सहायता

हिंसा, दुर्घटना, विपद्, यौन दुर्व्यवहार, पारिवारिक विछोड वा अन्य गम्भीर घटनाबाट प्रभावित बालबालिकालाई आवश्यकतानुसार मनोसामाजिक परामर्श तथा अन्य विशेषज्ञ सेवामा रेफर गरिनेछ।

परिच्छेद—९
पर्यटन, होटल तथा होमस्टे क्षेत्रमा बाल संरक्षण

२८. पर्यटन व्यवसायको दायित्व

चुमनुब्री गाउँपालिकाभित्र सञ्चालन हुने होटल, होमस्टे, लज, रेष्टुरेन्ट, ट्रेकिङ तथा पर्यटन व्यवसायले—

(क) बालश्रम प्रयोग नगर्ने,

(ख) बाल यौन शोषण वा दुर्व्यवहारलाई प्रोत्साहन वा सहजीकरण नगर्ने,

(ग) बालबालिकाको शंकास्पद आवतजावत वा जोखिमको सूचना सम्बन्धित निकायमा दिने,

(घ) कर्मचारी तथा व्यवस्थापनलाई बाल संरक्षणसम्बन्धी अभिमुखीकरण गराउने,

(ङ) बालबालिकाको व्यक्तिगत विवरण अनधिकृत व्यक्तिलाई उपलब्ध नगराउने व्यवस्था गर्नुपर्नेछ।

परिच्छेद–१०
विपद् तथा आपत्कालीन अवस्थामा बाल संरक्षण

२९. विशेष संरक्षण

बाढी, पहिरो, हिमपात, हिमपहिरो, आगलागी, भूकम्प, दुर्घटना, महामारी वा अन्य विपद्को समयमा बालबालिकालाई विशेष संरक्षण दिइनेछ।

३०. विपद् व्यवस्थापनमा बाल संरक्षण

विपद्को समयमा–

(क) बालबालिकाको छुट्टै पहिचान तथा आवश्यकता मूल्याङ्कन गरिने,

(ख) परिवारबाट छुट्टिएका बालबालिकाको विवरण सुरक्षित राखिने,

(ग) अभिभावक वा परिवार खोजी तथा पुनर्मिलन गराइने,

(घ) अनधिकृत व्यक्ति वा संस्थालाई बालबालिका लैजान नदिइने,

(ङ) अस्थायी आश्रयस्थल बालमैत्री बनाइने,

(च) बालबालिकाको फोटो, भिडियो तथा व्यक्तिगत विवरण सार्वजनिक गर्दा विशेष सावधानी अपनाइनेछ।

परिच्छेद–११
बालबालिकाको फोटो, भिडियो तथा सूचना संरक्षण

३१. फोटो तथा भिडियो प्रयोग

(१) बालबालिकाको फोटो वा भिडियो खिच्दा र प्रकाशन गर्दा बालबालिकाको सर्वोत्तम हित, सुरक्षा तथा गोपनीयतालाई प्राथमिकता दिनुपर्नेछ।

(२) हिंसा, दुर्व्यवहार, विपद् वा जोखिममा परेका बालबालिकाको पहिचान खुल्ने गरी फोटो, भिडियो वा व्यक्तिगत विवरण सामाजिक सञ्जाल वा सञ्चारमाध्यममा सार्वजनिक गर्न पाइने छैन।

(३) बालबालिकाको नाम, ठेगाना, विद्यालय, फोन नम्बर, स्वास्थ्य विवरण वा अन्य संवेदनशील विवरण अनधिकृत रूपमा सार्वजनिक गर्न पाइने छैन।

परिच्छेद–१२
उजुरी तथा प्रतिवेदन प्रणाली

३२. उजुरी दिन सकिने

बालबालिका स्वयं, अभिभावक, शिक्षक, कर्मचारी, छिमेकी, समुदायका व्यक्ति वा अन्य कुनै व्यक्तिले बाल संरक्षणसम्बन्धी घटना वा जोखिमको सूचना दिन सक्नेछ।

३३. उजुरीका माध्यम

उजुरी देहायका माध्यमबाट दिन सकिनेछ–

(क) वडा कार्यालय,

(ख) गाउँपालिकाको बाल कल्याण अधिकारी,

(ग) बाल संरक्षण सम्पर्क व्यक्ति,

(घ) विद्यालय,

(ङ) स्वास्थ्य संस्था,

(च) प्रहरी,

(छ) बाल हेल्पलाइन १०९८,

(ज) अन्य प्रचलित आधिकारिक माध्यम।

३४. तत्काल प्रतिक्रिया

गम्भीर वा तत्काल जोखिममा रहेको बालबालिकाको सम्बन्धमा सूचना प्राप्त भएपछि सम्बन्धित निकायले सम्भव भएसम्म **तत्काल**, र अन्य अवस्थामा **२४ घण्टाभित्र प्रारम्भिक जोखिम मूल्याङ्कन** गर्नुपर्नेछ।

३५. गोपनीय उजुरी

उजुरीकर्ताको परिचय आवश्यकताअनुसार गोप्य राखिनेछ। बालबालिकालाई प्रतिशोध, धम्की वा थप जोखिमबाट संरक्षण गरिनेछ।

परिच्छेद—१३
केस व्यवस्थापन तथा रेफरल

३६. केस व्यवस्थापन

बाल संरक्षणको घटना प्राप्त भएपछि बाल कल्याण अधिकारीले आवश्यकता र जोखिमको गम्भीरताअनुसार—

१. प्रारम्भिक जानकारी सङ्कलन,
२. जोखिम मूल्याङ्कन,
३. तत्काल सुरक्षा योजना,
४. सेवा योजना,
५. रेफरल,
६. सेवा प्राप्तिको अनुगमन,
७. परिवारसँग पुनःएकीकरण,
८. पुनर्स्थापना तथा
९. केस बन्द गर्ने प्रक्रिया अपनाउनेछ।

३७. उच्च जोखिमका घटना

देहायका घटना उच्च जोखिमका मानिनेछन्—

(क) यौन दुर्व्यवहार,

(ख) बालविवाह,

(ग) मानव बेचबिखन वा ओसारपसार,

(घ) गम्भीर शारीरिक हिंसा,

(ङ) जीवनमा तत्काल खतरा,

(च) अभिभावकविहीन वा हराएका बालबालिका,

(छ) आत्महत्या वा आत्महानिको तत्काल जोखिम,

(ज) विपद्मा परिवारबाट छुट्टिएका बालबालिका,

(झ) अन्य गम्भीर संरक्षण जोखिम।

यस्ता घटनामा आवश्यकताअनुसार प्रहरी, स्वास्थ्य संस्था, कानुनी सहायता तथा अन्य सम्बन्धित निकायलाई तत्काल जानकारी गराइनेछ।

परिच्छेद—१४
वैकल्पिक हेरचाह तथा पुनर्स्थापना

३८. परिवारमा आधारित संरक्षणलाई प्राथमिकता

विशेष संरक्षण आवश्यक भएका बालबालिकाको हेरचाह गर्दा सम्भव भएसम्म परिवारमा आधारित हेरचाहलाई प्राथमिकता दिइनेछ।

३९. वैकल्पिक हेरचाह

परिवारमा तत्काल संरक्षण सम्भव नभएमा प्रचलित कानूनबमोजिम नातेदार, इच्छुक तथा योग्य परिवार वा अन्य स्वीकृत वैकल्पिक हेरचाहको व्यवस्था गरिनेछ।

बालगृहमा राख्नु अन्तिम विकल्पका रूपमा मात्र प्रयोग गरिनेछ।

परिच्छेद—१५
बालबालिकाको सहभागिता

४०. अर्थपूर्ण सहभागिता

गाउँपालिकाले नीति, योजना, बजेट, कार्यक्रम तथा बालबालिकालाई प्रत्यक्ष असर गर्ने विषयमा बालबालिकाको उमेर र क्षमताअनुसार अर्थपूर्ण सहभागिता सुनिश्चित गर्नेछ।

४१. बाल क्लब तथा बाल सञ्जाल

गाउँपालिकाले विद्यालय तथा समुदायस्तरका बाल क्लब र बाल सञ्जाललाई बाल अधिकार तथा संरक्षणका विषयमा सुरक्षित र जिम्मेवार सहभागिताको अवसर प्रदान गर्नेछ।

बालबालिकालाई जोखिमपूर्ण, राजनीतिक, व्यावसायिक वा गैरकानुनी गतिविधिमा प्रयोग गर्न पाइने छैन।

परिच्छेद–१६
संस्थागत आचारसंहिता

४२. बाल संरक्षण आचारसंहिता

बालबालिकासँग प्रत्यक्ष काम गर्ने प्रत्येक संस्थाले अनुसूची–१ बमोजिमको आचारसंहिता लागू गर्नुपर्नेछ।

४३. अनिवार्य अभिमुखीकरण

बालबालिकासँग प्रत्यक्ष सम्पर्कमा आउने कर्मचारी तथा स्वयंसेवकलाई नियुक्ति वा जिम्मेवारी दिनुअघि र त्यसपछि कम्तीमा वर्षमा एकपटक बाल संरक्षणसम्बन्धी अभिमुखीकरण गराउनुपर्नेछ।

परिच्छेद–१७
अनुगमन तथा जवाफदेहिता

४४. अनुगमन

गाउँपालिकाको बाल अधिकार समिति तथा बाल कल्याण अधिकारीले यस मापदण्डको कार्यान्वयनको नियमित अनुगमन गर्नेछ।

४५. संस्थागत स्वमूल्याङ्कन

प्रत्येक सम्बन्धित संस्थाले वर्षमा कम्तीमा एकपटक आफ्नो बाल संरक्षण प्रणालीको स्वमूल्याङ्कन गरी प्रतिवेदन कार्यपालिका बैठकमा पेश गर्नुपर्नेछ।

४६. वार्षिक प्रतिवेदन

बाल कल्याण अधिकारीले गाउँपालिका क्षेत्रको बाल संरक्षणसम्बन्धी—

(क) प्राप्त उजुरी,

(ख) जोखिममा रहेका बालबालिका,

(ग) उद्धार तथा संरक्षण,

(घ) रेफरल,

(ङ) पुनर्स्थापना,

(च) बालविवाह,

(छ) बालश्रम,

(ज) हिंसा तथा दुर्व्यवहार,

(झ) विद्यालय तथा संस्थाको अनुपालन,

(ञ) अन्य आवश्यक सूचक

समेटी वार्षिक प्रतिवेदन तयार गरी स्थानीय बाल अधिकार समितिमा पेश गर्नेछ।

परिच्छेद—१८
बजेट तथा स्रोत व्यवस्थापन

४७. बजेट व्यवस्था

गाउँपालिकाले बाल संरक्षणका लागि वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम विनियोजन गर्नेछ।

४८. प्राथमिकताका क्षेत्र

बजेटमा देहायका क्षेत्रलाई प्राथमिकता दिइनेछ—

(क) बाल संरक्षण प्रणाली,

(ख) केस व्यवस्थापन,

(ग) आपत्कालीन बाल संरक्षण,

(घ) बाल हेल्पलाइन तथा रेफरल,

(ङ) मनोसामाजिक सेवा,

(च) बालविवाह तथा बालश्रम रोकथाम,

(छ) बाल संरक्षणसम्बन्धी तालिम,

(ज) बालमैत्री वडा तथा विद्यालय,

(झ) बाल क्लब तथा सहभागिता,

(ञ) जोखिममा रहेका बालबालिकाको पुनर्स्थापना।

परिच्छेद—१९
कसूर तथा कारबाही

४९. प्रचलित कानूनबमोजिम कारबाही

यस मापदण्ड उल्लङ्घन भएको कारण कुनै व्यक्तिको कार्य प्रचलित कानूनबमोजिम कसूर हुने भएमा सम्बन्धित कानूनबमोजिम कारबाही गरिनेछ।

५०. संस्थागत अनुशासनात्मक कारबाही

संस्थाले आफ्नो आन्तरिक आचारसंहिताबमोजिम चेतावनी, जिम्मेवारीबाट हटाउने, निलम्बन वा अन्य अनुशासनात्मक कारबाही गर्न सक्नेछ।

तर यस्तो आन्तरिक कारबाहीले फौजदारी वा अन्य कानुनी कारबाहीलाई रोक्ने छैन।

परिच्छेद—२०
समन्वय तथा सेवा सञ्जाल

५१. बाल संरक्षण सेवा सञ्जाल

गाउँपालिकाले बाल संरक्षणका लागि देहायका निकायसँग समन्वय गरी सेवा सञ्जाल स्थापना गर्नेछ—

- वडा कार्यालय
- प्रहरी
- स्वास्थ्य संस्था
- विद्यालय
- स्थानीय बाल अधिकार समिति
- बाल कल्याण अधिकारी
- न्यायिक समिति
- महिला तथा बालबालिकासम्बन्धी संस्था
- कानुनी सहायता प्रदायक
- मनोसामाजिक सेवा प्रदायक
- बाल हेल्पलाइन १०९८
- जिल्ला/प्रदेशस्तरीय बाल अधिकार निकाय
- आवश्यकतानुसार अन्य सरकारी तथा गैरसरकारी निकाय।

५२. समन्वय बैठक

बाल संरक्षणसम्बन्धी प्रमुख जोखिम, घटना, सेवा पहुँच तथा सुधारका विषयमा कम्तीमा त्रैमासिक रूपमा समन्वय बैठक सञ्चालन गरिनेछ।

परिच्छेद—२१
दुर्गम तथा हिमाली क्षेत्रका लागि विशेष व्यवस्था

५३. पहुँच विहीन बस्तीका बालबालिका

भौगोलिक विकटताका कारण विद्यालय, स्वास्थ्य तथा संरक्षण सेवाबाट टाढा रहेका बालबालिकाको पहिचान गरी विशेष सेवा पहुँच योजना तयार गरिनेछ।

५४. मौसमी बसाइँसराइ

परिवारको मौसमी बसाइँसराइ, पर्यटन तथा रोजगारीका कारण अभिभावकबाट अलग हुने बालबालिकाको जोखिम पहिचान तथा संरक्षणको व्यवस्था गरिनेछ।

५५. पदयात्रा तथा पर्यटन मार्ग

पर्यटन तथा पदयात्रा क्षेत्रमा बालश्रम, बाल यौन शोषण, बेचबिखन तथा बालबालिकाको असुरक्षित आवागमन रोक्न सम्बन्धित व्यवसायी तथा सरोकारवालासँग समन्वय गरिनेछ।

५६. विपद् संवेदनशील बाल संरक्षण

गाउँपालिकाको विपद् व्यवस्थापन योजनामा बाल संरक्षणलाई अनिवार्य रूपमा समावेश गरिनेछ।

परिच्छेद—२२
विविध

५७. प्रचलित कानून लागू हुने

यस मापदण्डमा व्यवस्था नभएका विषयमा बालबालिका सम्बन्धी ऐन, २०७५, बालबालिका सम्बन्धी नियमावली, २०७८ तथा अन्य प्रचलित कानून लागू हुनेछ।

५८. मापदण्डको व्याख्या

यस मापदण्डको कार्यान्वयनमा कुनै द्विविधा भएमा स्थानीय बाल अधिकार समितिको परामर्शमा गाउँ कार्यपालिकाले प्रचलित कानूनसँग नबाझिने गरी आवश्यक व्याख्या गर्न सक्नेछ।

५९. संशोधन

आवश्यकतानुसार गाउँ कार्यपालिकाले प्रचलित कानूनसँग नबाझिने गरी यस मापदण्डमा संशोधन गर्न सक्नेछ।

६०. बचाउ

यो मापदण्ड लागू हुनुअघि प्रचलित कानूनबमोजिम भए गरेका कार्यहरू यसै मापदण्डका कारण अमान्य भएको मानिने छैन।

अनुसूची—१
बाल संरक्षण आचारसंहिता

म बालबालिकासँग काम गर्दा—

१. बालबालिकाको सर्वोत्तम हितलाई प्राथमिकता दिनेछु।

२. कुनै पनि बालबालिकामाथि भेदभाव गर्ने छैन।

३. बालबालिकालाई कुटपिट, गाली, धम्की वा अपमान गर्ने छैन।

४. कुनै पनि प्रकारको यौनजन्य दुर्व्यवहार वा अनुचित व्यवहार गर्ने छैन।

५. बालबालिकासँग अनुचित व्यक्तिगत सम्बन्ध कायम गर्ने छैन।

६. बालबालिकासँग एकान्त तथा असुरक्षित स्थानमा अनावश्यक भेटघाट गर्ने छैन।

७. बालबालिकाको फोटो वा भिडियो अनधिकृत रूपमा प्रयोग गर्ने छैन।

८. सामाजिक सञ्जालमार्फत बालबालिकासँग अनुचित सम्पर्क गर्ने छैन।

९. बालबालिकाको व्यक्तिगत तथा संवेदनशील सूचना गोप्य राख्नेछु।

१०. बाल संरक्षणको घटना वा जोखिम थाहा पाएमा तोकिएको प्रक्रिया अनुसार तुरुन्त जानकारी गराउनेछु।

११. बालबालिकालाई कुनै राजनीतिक, व्यावसायिक वा व्यक्तिगत स्वार्थका लागि प्रयोग गर्ने छैन।

१२. बालबालिकाको सम्मान, मर्यादा र अधिकारको संरक्षण गर्नेछु।

नाम : ....

पद : ....

हस्ताक्षर : ....

अनुसूची—२
बाल संरक्षण घटना प्रारम्भिक प्रतिवेदन फाराम

१. घटना नम्बर : ....

२. घटना भएको मिति/समय : ....

३. घटना भएको स्थान : ....

४. बालबालिकाको उमेर : ....

५. लिङ्ग : ....

६. घटनाको प्रकार :

□ शारीरिक हिंसा
□ मानसिक हिंसा
□ यौन दुर्व्यवहार
□ बालविवाह
□ बालश्रम
□ बेचबिखन/ओसारपसार
□ उपेक्षा
□ हराएको/परिवारबाट छुट्टिएको
□ विपद् सम्बन्धी
□ अन्य

७. घटनाको संक्षिप्त विवरण :
....

८. तत्काल देखिएको जोखिम :
....

९. तत्काल गरिएको सुरक्षा उपाय :
....

१०. रेफर गरिएको निकाय :

....

११. सूचना दिने व्यक्ति :

....

१२. बाल कल्याण अधिकारीको प्रारम्भिक टिप्पणी :

....

अनुसूची—३
प्रारम्भिक जोखिम मूल्याङ्कन

उच्च जोखिम

□ जीवनमा तत्काल खतरा
□ यौन दुर्व्यवहार
□ गम्भीर शारीरिक हिंसा
□ बेचबिखन/ओसारपसार
□ परिवारबाट पूर्ण रूपमा छुट्टिएको
□ आत्महानिको तत्काल जोखिम
□ विपद् वा अन्य आपत्कालीन अवस्था

मध्यम जोखिम

□ बारम्बार हिंसा
□ बालश्रम
□ विद्यालय छाड्ने जोखिम
□ बालविवाहको जोखिम
□ पारिवारिक उपेक्षा
□ गम्भीर आर्थिक/सामाजिक जोखिम

न्यून जोखिम

□ सामान्य संरक्षण आवश्यकता
□ परामर्श तथा परिवार सहयोग आवश्यक
□ सेवा पहुँचसम्बन्धी समस्या

अनुसूची—४
सेवा रेफरल सूची

समस्या/आवश्यकता	**रेफर गर्ने निकाय**
तत्काल सुरक्षा	प्रहरी/स्थानीय प्रशासन
स्वास्थ्य उपचार	स्वास्थ्य संस्था
यौन हिंसा	स्वास्थ्य संस्था/प्रहरी/कानुनी सेवा
मनोसामाजिक समस्या	मनोसामाजिक परामर्शदाता
कानुनी सहायता	सम्बन्धित कानुनी सहायता सेवा
बालविवाह	वडा/प्रहरी/बाल कल्याण अधिकारी
बालश्रम	वडा/सम्बन्धित नियमनकारी निकाय
बेचबिखन	प्रहरी/सम्बन्धित निकाय
परिवारबाट छुट्टिएको	बाल कल्याण अधिकारी
विपद्	विपद् व्यवस्थापन संयन्त्र/बाल कल्याण अधिकारी
आपत्कालीन संरक्षण	प्रचलित कानूनबमोजिम अस्थायी संरक्षण सेवा

अनुसूची—५
संस्थागत बाल संरक्षण न्यूनतम अनुपालन सूची

प्रत्येक संस्थाले वर्षमा कम्तीमा एकपटक देहायका विषयमा स्वमूल्याङ्कन गर्नुपर्नेछ।

क्र.सं.	**सूचक**	**भएको**	**नभएको**
१	बाल संरक्षण सम्पर्क व्यक्ति तोकिएको	☐	☐
२	बाल संरक्षण आचारसंहिता लागू गरिएको	☐	☐
३	कर्मचारीलाई अभिमुखीकरण गरिएको	☐	☐
४	उजुरी प्रणाली स्थापना गरिएको	☐	☐
५	गोपनीयता प्रणाली रहेको	☐	☐
६	फोटो/भिडियो संरक्षण प्रणाली रहेको	☐	☐
७	बाल हिंसा निषेध व्यवस्था रहेको	☐	☐
८	आपत्कालीन सम्पर्क सूची राखिएको	☐	☐
९	रेफरल प्रणाली रहेको	☐	☐
१०	वार्षिक बाल संरक्षण प्रतिवेदन तयार गरिएको	☐	☐

अनुसूची—६
बाल संरक्षणका लागि अनिवार्य सम्पर्क सूची

गाउँपालिकाले प्रत्येक आर्थिक वर्षको प्रारम्भमा अद्यावधिक गरी सार्वजनिक गर्नुपर्ने।

१. बाल कल्याण अधिकारी — ....
२. गाउँपालिका बाल संरक्षण सम्पर्क नम्बर — ....
३. प्रत्येक वडा बाल संरक्षण सम्पर्क व्यक्ति — ....
४. नजिकको प्रहरी कार्यालय — ....
५. नजिकको स्वास्थ्य संस्था — ....
६. बाल हेल्पलाइन — **१०९८**
७. एम्बुलेन्स — ....
८. जिल्ला बाल अधिकारसम्बन्धी निकाय — ....
९. कानुनी सहायता — ....
१०. मनोसामाजिक सेवा — ....

कार्यान्वयनका लागि विशेष व्यवस्था

यस मापदण्ड लागू भएको **६ महिनाभित्र** गाउँपालिकाले देहायका कार्य पूरा गर्नेछ—

१. स्थानीय बाल अधिकार समिति प्रभावकारी रूपमा क्रियाशील बनाउने।

२. बाल कल्याण अधिकारी तोक्ने/नियुक्त गर्ने।

३. सबै ७ वडामा बाल संरक्षण सम्पर्क व्यक्ति तोक्ने।

४. सबै सामुदायिक विद्यालयमा बाल संरक्षण सम्पर्क व्यक्ति तोक्ने।

५. स्वास्थ्य संस्थामा बाल संरक्षण सम्पर्क व्यक्ति तोक्ने।

६. बाल संरक्षण सेवा प्रदायकको सूची तयार गर्ने।

७. आपत्कालीन बाल संरक्षण तथा रेफरल सम्पर्क सूची प्रकाशन गर्ने।

८. बाल संरक्षणसम्बन्धी गोप्य अभिलेख प्रणाली स्थापना गर्ने।

९. प्रत्येक विद्यालय तथा सम्बन्धित संस्थाबाट बाल संरक्षण आचारसंहिता हस्ताक्षर गराउने।

१०. वर्षमा कम्तीमा एकपटक सबै सम्बन्धित संस्थाको बाल संरक्षण स्वमूल्याङ्कन गराउने।

११. बालविवाह, बालश्रम, हिंसा, बेचबिखन तथा विपद् जोखिमको वडा/बस्तीस्तरीय नक्साङ्कन गर्ने।

१२. बाल संरक्षणलाई गाउँपालिकाको वार्षिक नीति, कार्यक्रम तथा बजेटमा समावेश गर्ने।

मापदण्ड कार्यान्वयनको न्यूनतम परिणाम

यस मापदण्डको प्रभावकारिता निम्न सूचकबाट मूल्याङ्कन गरिनेछ—

- बाल संरक्षण सम्पर्क व्यक्ति भएका संस्थाको प्रतिशत;
- बाल संरक्षण आचारसंहिता लागू गरेका संस्थाको प्रतिशत;
- बाल संरक्षणसम्बन्धी तालिम प्राप्त कर्मचारीको प्रतिशत;
- उजुरी प्राप्त भएको समयदेखि प्रारम्भिक प्रतिक्रिया भएको समय;
- जोखिममा रहेका बालबालिकामध्ये केस व्यवस्थापनमा ल्याइएका बालबालिकाको संख्या;
- आवश्यक सेवामा रेफर गरिएका बालबालिकाको संख्या;
- परिवारमा पुनःएकीकरण भएका बालबालिकाको संख्या;
- बालविवाह रोकिएका/न्यूनीकरण भएका घटना;
- बालश्रमबाट उद्धार/संरक्षण भएका बालबालिका;
- विपद्का समयमा परिवारबाट छुट्टिएका बालबालिकाको सुरक्षित पुनर्मिलन;
- बालबालिकाको सहभागिता भएका स्थानीय योजना तथा कार्यक्रमको संख्या;
- संस्थागत बाल संरक्षण मापदण्डको अनुपालन दर।

आज्ञाले
मनोज लामिछाने
प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत